

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 10 Issue 3, p. 179-196, April 2018

DOI No: 10.9737/hist.2018.601

1 Numaralı Nefy ve Kısâs Defteri'ne Göre Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası (H. 1258-1259/M. 1842-1843)

*The Exile Policy of Ottoman Government According to Exile and Retaliation Register
1 (H. 1258-1259/M. 1842-1843)*

Elif ÖZDEMİR

(ORCID:0000-0001-6235-7273)

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi- Kahramanmaraş

Öz: Nefy'in sözlük anlamı, "sürme, sürgün etme" demektir. 1 Numaralı Nefy ve Kısâs Defteri'nde incelenen dönemdeki (H. 1258-1259/M. 1842-1843) hükümlere göre kanuna aykırı hareket eden, rüşvet alan, zimmetine para/mal geçiren kişilere, eşkıyalara, hırsızlara ve toplum içerisinde sorun çıkaran ve huzursuzluğa sebep olan birçok kişiye sürgün cezasının uygulandığı görülmektedir. İncelenen dönem içerisinde, nefy cezalarının yanı sıra kalebendlik ceza türüne de rastlanmıştır. Suçlular, Osmanlı coğrafyası dâhilinde çeşitli yerlere sürgün edilmişlerdir. Gelibolu, Bursa, Ankara, Van, Kütahya, Tekirdağ, Sivas, Adana, Kayseri, Rodos, Aynaroz, Trabzon gibi şehirler önemli sürgün yerleri olmuştur. Sürgün cezası alan kişilerden bazıları ise daha sonra çeşitli sebep ve şartlarla affedilmişlerdir. Bu makalede, 1 Nolu Nefy ve Kısâs Defteri'nin H. 1258-1259/M. 1842-1843 yılları arasındaki konu ile alakalı belgeler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Hukuku, Sürgün, Ceza, Sürgün Nedenleri, Af

Abstract: The dictionary meaning of the term Exile (Nefy) is "to deport, ostracism". According to the provisions of the period (H. 1258-1259 / M.1842-1843) examined in Nefy and Kısâs Book No. 1, those who act against the law, who bribe, who inflict money / property on embezzlement, strayers, thieves, it seems that many people have been sentenced to exile. It was also seen that confinement in a fortress is a type of punishment applied in addition to exile penalties during the period examined. The convicts were deported to various places inside the Ottoman lands. Cities such as Gelibolu, Bursa, Ankara, Van, Kütahya, Tekirdağ, Sivas, Adana, Kayseri, Rodos, Aynaroz, Trabzon were substantial exile locations. Some of those who received the exile were later forgiven for various reasons and circumstances. In this article, the documents relevant to the subject between the years H. 1258-1259/M. 1842-1843 of the 1 number book of Exile and Retaliation will be studied.

Keywords: Ottoman Law, Exile, Penalty, Reasons for exile, Amnesty

Giriş

Sürgün, kelime anlamı olarak kovma, def etmek ve tard etmek anlamında kullanılmaktadır.¹ Ceza şekli olarak sürgün, bulunduğu memleketten çıkarılıp başka bir yere gönderilen kişi olarak tanımlanmaktadır.² Başka bir tanıma göre sürgün, bir kişinin ya da bir topluluğun ceza yahut güvenlik tedbiri amacıyla yaşadığı yerden başka bir yere belirli bir süre

¹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 582.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, C. III, İstanbul 1993, s. 299.

veya ömür boyu kalmak üzere isteği dışında gönderilmesi ve orada ikâmet etmeye mecbur tutulmasıdır.³

Osmanlı Devleti'nde daha önceki dönemlerde mevcut olan sürgün cezası, 1842-1843 tarihleri arasında da çeşitli suçlar sebebiyle uygulanmıştır. Ancak bu konuya geçmeden önce Osmanlı hukuku ile ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti'ni etnik, dini ve kültürel farklılıklar bakımından en zengin, ama aynı zamanda da problemlili olan coğrafyada altı asrı aşan bir süre ayakta tutan faktörlerin başında bu devletin sahip olduğu hukuki yapı ve işleyiş biçimi gelmektedir. Osmanlı Devleti daha önce kurulmuş olan Türk ve İslam Devletleri'nden maddi ve manevi pek çok değerini yanı sıra, o zamana kadar uygulanmakta olan ve bir bütünlük arz eden hukuki yapıyı da miras almıştır. İşte Osmanlı Devleti'nin şanslı olduğu nokta yerleşmiş bir hukuki yapı ve işleyiş mirası üzerine kurulmuş olmasıydı. Altı asırlık süreçte, miras alınan bu hukuki yapı gerekli değişiklikler ve ilaveler de yapılarak geliştirilmiştir.⁴

Osmanlı hukuki yapısının esas temelini İslâm hukukunun oluşturduğu inkâr edilemez. Ancak her devletin İslâm hukukunu uygulamasında gerek mezhep ayrılıklarına, gerekse sosyal, siyasi ve kültürel farklılıklara bağlı olarak bir takım değişikliklerin olduğu da bir gerçektir. Bu farklılıkları Osmanlı Devleti'nde de gözlemlemek mümkündür. Ayrıca buna İslâm hukukunun ayrıntılı olarak düzenlemediği veya düzenlenmesini devlet başkanlarına havale ettiği alanlarda Osmanlı padişahları tarafından dönemin ihtiyaçları ve anlayışı ışığında hukuk kurallarının bulunduğu olgusu da eklenmelidir. Padişah, İslâm hukukunun temel prensiplerine ters düşmemek şartıyla istediği kanunu çıkarabilirdi. Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde altı asırlık Osmanlı uygulamasının nasıl kendine özgü bir hukuki yapı ortaya koyduğu kolayca anlaşılacaktır. O halde, Osmanlı hukuku denince akla İslam hukukunun teorik esasları ile bu hukukun altı asırlık uygulamasında aldığı şekiller ve Osmanlı hükümdarlarının kendilerine tanınan alanlarda koyduğu hukuk kuralları ve kanunlar gelmektedir.⁵

Osmanlı hukuk sistemi ikili bir yapıya sahiptir. Bunlardan birincisi temelini Kur'ân, Sünnet, İcma ve Kıyas'tan alan şer'î hukuktur. İkincisi ise İslam hukukunun hüküm koymadığı alanlarda İslam hukukunun izin verdiği ölçüde, başta padişah olmak üzere kanun koyucuların belirlediği örfî hukuktur.⁶

Osmanlı devlet yönetiminde diğer İslam devletlerinde görüldüğü gibi *Divan-ı Hümayûn* adıyla bütün devlet işlerinde birinci derecede yetkili merci olarak büyük bir divan bulunurdu. Devletin siyasi, idari, askeri ve mali işlerinin görüşülüp karara bağlandığı bir kurul olan Divân-ı Hümayûn, XV. yüzyıl ortasından XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar en önemli karar organlarından birisiydi.⁷ Divanda görüşülen idari, örfî işleri vezir-i azam, arazi işlerini nişancı, şer'î ve hukuki işleri kazaskerler ve mali işleri de defterdarlar görürdü.⁸ Osmanlı Devleti'nde, Divân-ı Hümayûn' da idarî, örfî, şer'î, hukuki, arazî ve mâlî işler görüşüldükten sonra

³ Talip Türkan, "Sürgün", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 38, İstanbul 2010, s. 164.

⁴ M. Akif Aydın, "Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 10, Ankara 2002, s. 15.

⁵ Aydın, agm, s. 24.; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, 10. Baskı, Isparta 2013, s. 108; Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yayınları, İstanbul 2005, s. 27.

⁶ İnalçık, agm, s. 27.; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2010, s. 227.

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu (TTK), Ankara 1988, s. 1.; Ahmet Mumcu, "Divan-ı Hümayûn", *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 430.

⁸ Uzunçarşılı, agm, s. 2.

padişahın onayına sunulur ve böylece karara bağlanırdı. Önceleri padişahın, daha sonra ise sadrazamın başkanlığında yapılan divan toplantıları zamanla terk edilmiş ve bütün yoğunluk sadrazamın ikinci divanına ve Bâb-ı Âlî' ye geçmiştir. Divanın önemini kaybetmesinden sonra özellikle XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Meclis-i Şûrâ yani meşveret meclisi toplanmaya başladı.⁹

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye II. Mahmut tarafından 1838 yılında kurulmuştur. Bu meclis, Mustafa Reşid Paşa'nın çabaları sonucu teşekkül etmiştir. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, bir başkan, beş üye olmak üzere altı kişiden oluşturulmuştur.¹⁰ Belirtilen tarihte kurulan bu meclis, Tanzimat ve yapılacak mülki düzenlemeleri görüşmek, devlet ve milletin refahı için gerekli kanun projeleri hazırlamak, kanunlara aykırı davranan idareci ve devlet adamlarını yargılamak, devlet ve millet işlerini görüşmek amacıyla kurulmuştu. Ayrıca meclis çıkardığı kanunların nasıl uygulandığını kontrol etme yetkisine de sahip olmuştur.¹¹

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, kuruluşundan I. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1876 yılına kadar, yaklaşık otuz yedi yıl süren döneme damgasını vurmuş bir kurum olmuştur. Meclis-i Vâlâ, Tanzimat Fermanı ile girilen bütün reform hareketlerinin de her bakımdan hazırlayıcısı ve yürütücüsü olmuştur. Seyitdanlıoğlu, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'yi "*Tanzimat reformlarının laboratuvarı veya mutfağı*" olarak görmektedir.¹² Meclis-i Tanzimat'ın kurulmasından ve kanun yapma yetkisinin bu meclise verilmesinden sonra Meclis-i Vâlâ'nın önemi azalmıştır.¹³

Osmanlı Devleti, suç işleyen kişileri işledikleri suçun derecesine ve durumuna göre ya Şer'î Hukuk ya da Örfî Hukuk'a göre cezalandırmıştır. Osmanlı Devleti'nde Örfî Hukuk'a göre verilen cezalardan birisi de çok ağır bir yaptırım olan nefy (sürgün) cezaları olmuştur. Sürgün cezası, Osmanlı Örfî Hukuku içinde, ta'zîr suçları arasında yer almaktadır. Yani cezanın tespiti ve uygulanma şekli padişaha bırakılmıştır. Lûgatte red, icbâr, tahkir, te'dîb (terbiye etme, haddini bildirme), hak üzere tevkîf (alıkoyma) gibi anlamlara gelen ta'zîr, İslâm hukukunda tayin edilmiş, şer'î bir cezası olmayan suçlardan dolayı, padişah veya naibi tarafından verilen cezalar hakkında kullanılan bir kelimedir.¹⁴

Ta'zîr cezasının şekil ve miktarının belirlenmesinde suçun türü ve büyüklüğü, suçlunun hali ve sebep açtığı zararlar suçun işlenmesine etki eden unsurlar dikkate alınır.

Belli başlı ta'zîr suç ve cezaları; idam cezası (siyâseten katl), celd (sopa veya çomak) cezası, hapis cezası, para cezası, kürek cezası, kal'a-bendlik cezası ve sürgün cezasıdır.¹⁵

Osmanlı Devleti'nde cezaların uygulanmasında genel amaç, suçlunun bir daha suç işlemesini engellemek, adaleti ve toplum düzenini sağlamaktır. Uygulanan cezalar ile toplumda huzursuzluğa sebep olan kişilerin öncelikle ıslah edilmesi ve suçlunun çektiği cezadan ders alıp aklını başına toplaması amaçlanmaktadır. Özellikle hapis cezası, kürek cezası ve sürgün cezası, suçluları ıslah etmeyi amaçlamaktadır.

⁹ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, Eren Yayınları, İstanbul 1993, s. 177.

¹⁰ Akyıldız, *age*, s. 189.; Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, TTK., Ankara 1994, s. 37.

¹¹ Akyıldız, *age*, s. 193.

¹² Seyitdanlıoğlu, *age*, s. 1.

¹³ Akyıldız, *age*, s. 195.

¹⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 427.

¹⁵ Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", *DIA.*, C. 40, İstanbul 2011, s. 200.; M. Akif Aydın, "Ceza", *DIA.*, C. 7, İstanbul 1993, s. 480.

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nde Hicrî 1258-1259 /Milâdî 1842-1843 yılları arasında uygulanan sürgün cezaları incelenerek; sürgün cezalarının sebepleri, sürgün mahalleri, sürgün edilen kişilerin serbest bırakılma nedenleri ve sürgün cezasının süresi, arşiv belgelerine dayanılarak ele alınacaktır.

Nefy ve Kısâs Defterleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Nefy ve Kısâs defterleri serisinden, 989 numaralı Divân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu'nda kayıtlı H. 1256-1327/M. 1840-1903 tarihleri arasındaki ceza kayıtlarını ihtiva eden 10 adet defter vardır.¹⁶ Nefy ve Kısâs defterleri ile ilgili bilgiler tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: 989 Numaralı Divân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu'na Kayıtlı Nefy ve Kısâs Defterleri

Katalog Gen. No	Sıra No	Tasnifin (Fonun) Adı	Tarih		Sahife Adedi
			Hicrî	Miladî	
989	1	Nefy ve Kısâs Defterleri	1256-1259	1840-1843	137
	2		1259-1264	1843-1848	197
	3		1264-1272	1848-1856	187
	4		1272-1279	1856-1863	202
	5		1279	1863	356
	6	Kısâs Defterleri	1264-1273	1848-1856	190
	7		1273-1278	1857-1862	160
	8		1278-1287	1861-1870	232
	9		1287-1291	1870-1874	242
	10		1291-1327	1874-1903	233

Kronolojik olarak tasnif edilmiş olan bu defterler, ait oldukları dönemle ilgili olarak Osmanlı Devleti'nde işlenen suçlar ve bu suçların karşılığında suçlulara verilen cezaları ihtiva etmektedir.

Bu defterlerden, Tanzimat sonrası Osmanlı Devleti'nin hukuki ve sosyal durumu hakkında bilgiler çıkarmak mümkündür. Bu defterlerde sürgün cezası ile ilgili yer alan kayıtlarda, olayın geçtiği yer, sürgüne gönderilme sebepleri, suçlunun cezalandırıldığı yer, suçluyu götürülecek görevli, suçlunun cezalandırıldığı ve serbest bırakıldığı tarih ve tahliye edilme sebebi ayrıntılı bir şekilde belirtilmektedir.

¹⁶ Bkz., *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 108, İstanbul 2010, s. 190-191.

Defterle İlgili Fiziki Bilgiler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, 989 numaralı Divân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu'nda kayıtlı 5 adet Nefy ve Kısas defteri bulunmaktadır. Bu defterlerin üzerleri ebru desenli kâğıtlarla kaplıdır. Defterlerin ilki H. 1256-1259/M. 1840-1843 tarihleri arasındaki hükümleri kapsamaktadır.

Üzerinde çalışılan 1 Numaralı Nefy ve Kısas Defteri toplam 137 sayfa olup 1-3, 135-136 numaralı sayfalar arası boş bulunmaktadır. Defter, 29x24 cm. ebadındadır. Defterin orijinal sayfa numarası bulunmamaktadır. Ancak sayfalar daha sonra numaralandırılmıştır.

Defterin kapağı üzerinde “*Defter-i Nefy ve Kısas fî Evâ'il-i zilkâde sene 1256 ilâ Evâsıt-ı zilkâde sene 1259*” yazmaktadır. Defter, divânî kırması ile yazılmış olmakla birlikte hükümlerin farklı Divânî Hümâyûn kâtipleri tarafından yazıldığı farklı tarzdaki yazı stillerinden anlaşılmaktadır.

Defterin Muhteva Özellikleri

Defterin giriş kısmı şu ifade ile başlamaktadır:

“*Hâzâ Defter-i Cezâiye Der-zamân-ı Sadr-ı sudürü'l-vüzera el-Hâc Mehemed Raûf Paşa ve Nâzır-ı Umûr-ı Hâriciye Reşid Paşa yessera'llâhu mâ yüridu ve mâ yeşâ' nâle mâ yetemennâhu el-vâki' der-sene 1256 fî evâ'il-i zilkâde*”

1 Numaralı Nefy ve Kısas Defteri'nde toplam 479 tane hüküm bulunmaktadır. 347 tane de şerh yer almaktadır. Defterin tamamı 67 varaktır.

1 numaralı Nefy ve Kısâs Defteri'nin ilk 35 varağı Tekin Gür tarafından çalışılmıştır. Bu çalışmada, nefy ve kısâs cezaları ile ilgili toplam 269 hükümün transkripsiyon ve değerlendirilmesi yapılmıştır.¹⁷

Bu çalışmada ise defterin 74 ile 136. sayfaları arasında bulunan hükümler değerlendirilmiştir. Bu hükümler arasında 71 tane nefy, 61 tane kısas, 59 tane serbest bırakma (af, ıtlak ve tahliye), 4 tane tahvil (sürgün yerinin değiştirilmesi), 4 tane idam, 1 tane kal'a-bend ve 10 tane çeşitli konular bulunmaktadır.

Sürgün Cezası

Sürgün, bilinen en eski çağlardan beri, birçok toplumda görülen bir ceza çeşidi olmuştur. Her konuda olduğu gibi, İslam Hukukunda sürgün cezasının mahiyeti ile ilgili olarak da ilk başvuracağımız kaynak Kur'ân-ı Kerimdir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan ilk sürgün cezasının, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yasak meyveyi yedikleri için cennetten kovulmaları ile başladığı bilinmektedir.¹⁸ Her ikisinin de cennetten bir süreliğine uzaklaştırılıp yeryüzüne sürgün edilerek cezalandırıldığı Kur'ân-ı Kerim'de Bakara suresinde anlatılmaktadır.¹⁹

¹⁷ Tekin Gür, “1 Nolu Nefy Ve Kısâs Defteri'nin (1-35. Varaklar) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2005, s. 33.

¹⁸ Bkz., Bakara Sûresi; 30, 39. Ayetler.

¹⁹ Dedik ki: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, “Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır” dedik. Bkz. Bakara Sûresi; 35, 36. Ayetler.

Kur'ân-ı Kerim'de; Allah'a ve Rasûlüne ve Müslümanlara karşı savaş açanlara ve soygunculuk, yol kesme, adam kaçırma gibi suçlar işleyerek yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlara verilecek cezalardan birinin de sürgün cezası olduğu yazmaktadır.²⁰

Tarihin eski dönemlerinden itibaren sürgün cezasının birçok toplumda var olduğu bilinmektedir. Sürgün cezası, başta Hammurabi kanunlarında olmak üzere, Sümerler, Asurlular, Hititler, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar tarafından da uygulanmıştır. Batılı devletlere bakıldığı zaman başta İngiltere, Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya, Hollanda ve Danimarka gibi devletlerin suçluları Amerika, Afrika, Brezilya, Avustralya gibi deniz aşırı ülkelere sürgün ettiği görülmektedir. İspanya'daki Müslümanların ve Yahudilerin XV-XVI. yüzyıllarda ülkeden zorla çıkarılması, Rusya'nın XIX. yüzyıl boyunca Balkanlar ve Kafkaslardaki Müslüman halkı tehcir etmesi, II. Dünya savaşı sonrasında Kırım'daki Tatarları sürmesi toplu sürgün uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir.²¹

İlk çağlardan itibaren süre gelen sürgün cezaları, diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti tarafından da sistemli ve düzenli bir şekilde uygulanmıştır. Sürgün kelimesi Osmanlı Devleti'nde *kal'a-bend*, *ikâmete memur-ikâmete mecbur*, *nefy*, *inhâ*, *iclâ*, *teb'id*, *nefy ü irsâl*, *sarf ü tahvîl*, *menfi* gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Sürgün gidilen yer için "*menfâ*", sürgüne gönderilen kişi için ise "*menfi*" kelimesi kullanılmıştır. Af ve salıverilmelerde ise "*utlâk*, *afv ü utlâk*, *sebil*, *sebilin*" veya "*utlâk-ı sebil*" kelimeleri kullanılmıştır.²²

İncelenen belgelerde af ve salıverilmelerde daha çok "*utlâk*, *afv ü utlâk*, *tahliyye-i sebil*" kelimeleri kullanılmıştır. Belgelerde sürgün kavramı en çok "*nefy*, *inhâ*, *iclâ*, *nefy ü iclâ*, *nefy ü irsâl*, *nefy ü tağrib*" gibi kelimelerle ifade edilmiştir.

Osmanlı Devleti sürgünleri; muvakkat (sürelî) ve müebbet (süresiz) olarak iki gruba ayırdığı gibi gönüllü ve mecburi olarak da sınıflandırılmıştır.²³

Sürgün edilen kişi, sürgün yerinde serbestçe hareket edebilme, oranın sakini gibi yaşayabilme özgürlüğüne sahiptir. Sürgün cezasından daha ağır bir ceza olan "*kal'a-bendlik*" cezasından en önemli farkı da budur. Kal'a-bendlikte ise hem bir yerden başka bir yere gönderilme hem de kale içinde hapis olarak kalma durumu söz konusudur.²⁴

İncelenen dönem içerisindeki belgelerde, kal'a-bend cezası ile ilgili bir tane kayıt bulunmaktadır. Kal'a-bend cezası ile ilgili belgenin özeti şu şekildedir: 1843 yılı Eylül ayı sonlarında, Bahr-i Sefid boğazı muhafızına, Biga sancağı mutasarrıfı Mehmet Tayyar Paşa ve Rodos kaymakamı Hasan Paşa'ya; Haydar isimli bir şahıs halk arasında ihtilal ve fitne çıkarmak ve halkın huzurunu bozduğu gerekçeleriyle Kal'a-i Sultaniye'ye (Çanakkale) sürülmüş ancak bu şahıs burada da rahat durmayıp aynı fiilleri işlemeye devam edince buradan Bozcaada'ya, oradan da Rodos'a sürgün edilmesi için hüküm verilmiştir.²⁵

Osmanlı hukukunda ta'zîr cezaları kapsamına giren sürgün cezaları birçok suç kapsamaktadır. 1 Numaralı Nefy ve Kısâs Defteri'nin ilk kısmı ile ilgili yapılan çalışmada daha

²⁰ Bkz., Mâide Sûresi; 33. Ayet.

²¹ Türkan, agm, s. 164.

²² M. Çağatay Uluçay, "Sürgünler Yeni ve Yakınçağlarda Manisa'ya ve Manisa'dan Sürülenler", *Bellekten*, C. 15, S. 60, Ankara 1951. s. 510-511.

²³ Abdullah Acehan, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 5, Kasım 2008, s. 13.

²⁴ Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", *OTAM Dergisi*, S. 19, Ankara 2006, s. 288.

²⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümayûn Sicilleri Nefy ve Kısâs Defterleri (A. DVNS. NEFY. d), nr. 1, s. 118, hk. 2, Evâhir-i Şaban 1259/16-25 Eylül 1843.

çok toplumun huzurunu bozan davranışlarda bulunan kişilere sürgün cezasının uygulandığı görülmektedir.²⁶ Bu çalışmada (H. 1258-1259/M. 1842-1843) toplum içerisinde sorun çıkaran ve huzursuzluğa sebep olan birçok kişiye sürgün cezasının uygulandığı tespit edilmiştir.

Sürgün Cezasının Sebepleri

Osmanlı Devleti'nde sürgün cezalarının uygulanmasında temel amaç, suçlunun bir daha suç işlemesini engellemek, toplumun huzur ve düzenini sağlamaktır. Suçlunun sürgün yerinde geçirdiği sıkıntılar, âilesinin de memleketinde çektiği sefalet ve zorluklar bir terbiye vesilesi olarak kullanılıp suçlunun uslanmasını sağlıyordu.²⁷

Osmanlı Devleti'nde yapılan sürgünlerin birçok sebebi vardır. Sürgün cezasını gerekli kılan nedenler genel hatlarıyla şunlardır: fesatlık, yasadışı hareket etmek, ihtilale sebep olmak, haddini aşmak, yalan haberler yaymak, memleketin düzenini bozmak, rüşvet, görevi kötüye kullanmak, devlet işlerinin aksamasına sebep olmak, resmi belgede sahtecilik ve değişiklik yapmak, halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek, halkı kanunlara karşı gelmeye teşvik etmek, emirlere karşı gelmek, altın-gümüş nizamını bozmak, yasaklanmış altın alıp satmak gibi suçlar devlet düzenine karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır.²⁸

İncelenen belgelerde bu suçların hepsi mevcut olmamakla birlikte bazı suçların işlendiği görülmektedir. 1 Numaralı Nefy ve Kıyas Defteri'nde araştırmaya konu olan belgelerde, tespit edilen sürgün nedenleri şunlardır:

1. Dine Karşı İşlenen Suçlar

Allah'ı ve ahireti inkâr etmek, şerî'âta aykırı hareket etmek (hilâf-ı şerîat-ı garrâ),²⁹ Ramazan ayında içki içmek,³⁰ gayrimüslim ayinlerine aykırı hareket etmek (ayinlerine mugâyir harekât-ı nâ-marzîyyeye ibtidâr eylemek),³¹ dine karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır.

Araştırmaya konu olan belgelerde, sürgün cezasına maruz kalan kişiler arasında Ermeni ve Rum milletinden olan gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının da olduğu görülmektedir. Mesela; 1843 yılında Sivas müşiri Aşkar Ali Paşa ve Maraş sınırlarında bulunan kazaların kadılarına gönderilen bir hükümde, Sivas'ta yaşayan Nasraniyye Tahmasoğlu kızı Meryem'in kendi dinlerine aykırı ve ahlak dışı davranışlarından dolayı, bir kaç kere uyarıda bulunulduğu halde yapılan bu uyarıları dikkate almayarak bu suçu işlemeye devam etmesi üzerine ıslâh-ı nefis oluncaya kadar mübaşir gözetimiyle sürgün edilmesine karar verilmiştir. Tahmasoğlu kızı Meryem, yaklaşık bir yıl dokuz ay süre sonunda affedilerek serbest bırakılmıştır.³²

Silistre müşiri Mehmed Said Paşa ve Varna naibine 1843 senesinde gönderilen bir hükümde, Şumnu³³ kazâsında ikâmet eden ve Ermeni milletinden Boyacı Macar namıyla meşhur Agop isimli gayrimüslim, ayinlerine aykırı hareket ettiği için ve uygunsuz

²⁶ Gür, agt, s. 26.

²⁷ Mehmet Güneş, "Osmanlı Devleti'nde Sürgün Cezası ve Karahisar-ı Sâhib'e Yapılan Sürgünler (1815-1839)", *History Studies*, C. 8, S. 1, s. 52-53.

²⁸ Sibel Kavaklı, "929/A Numaralı Nefy Defteri'nin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi", (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2005, s. 611.

²⁹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 99, hk. 1.

³⁰ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 99, hk. 2.

³¹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 120, hk. 1; aynı defter, s. 122, hk. 4.

³² BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 122, hk. 3, Evâil-i Şevval 1259/25 Ekim-4 Kasım 1843.

³³ Tahir Sezen, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Yer Adları*, Yayın No: 21, Ankara 2006, s. 393.

davranışlarından dolayı *ıslâh-ı nefis* oluncaya kadar Varna'ya sürgüne gönderilmiştir. Varna nâibine ise gayrimüslim Agop'u gerekli şekilde ikinci bir emre kadar Varna'da ikâmet ettirmesi emredilmiştir. Agop yaklaşık iki yıl üç ay burada sürgün olarak yaşadktan sonra serbest bırakılmıştır.³⁴

Eğin kazasında yaşayan ve Ermeni milletinden Nurbeğ oğlu Meryem kızı Ezid isimli Hıristiyan vatandaşın, kendi dinlerine aykırı davranışları nedeniyle *ıslâh-ı nefis* oluncaya kadar Ermeni patriğinin isteği üzerine Karahisâr-ı Sâhib kazasında bulunan Eraklûs manastırına sürgün edilmiştir. Adı geçen şahıs, yaklaşık bir yıl dört ay sonra affedilmiştir.³⁵

Yine, Eğin kazası halkından ve Ermeni milletinden Marak Gilni ve Zaralı Kirgor'un eşi Margirit isimli Hıristiyan kadınlar, dinlerine aykırı ve uygunsuz davranışları nedeniyle *ıslâh-ı nefis* oluncaya kadar Palu kazasının civar karyesine sürgüne mahkûm olmuşlardır. Daha sonra Margirit'in, İslamiyet'i kabul ederek Müslüman olması üzerine Eğin kazasında tevkîf (alıkoyma) kılınmasına karar verilmiştir. Marak Gilni ise 19-28 Şubat 1845 tarihinde affedilerek serbest bırakılmıştır.³⁶

Katolik milletinden Bedros oğlu Kirkor, Andon oğlu Osep, Lorin oğlu Bedros ve Karabet oğlu Andon'un dinlerine aykırı ve ahlaksız davranışları nedeniyle patrikleri Karabet isimli rahibin isteği üzerine ıslâh-ı nefis edinceye kadar Ankara'ya sürgün edilmişlerdir.³⁷

Yine Gürün nahiyesinde yaşayan Ermeni milletinden Kara oğlu Eci Agop isimli zimminin, kendi dinlerine ve kanuna aykırı davranışları sebebiyle İstanbul patriğinin isteği üzerine Adana'ya; Eğin kazası halkından Kayık oğlu Artin isimli gayrimüslim, kendi dinlerine aykırı davranışları ve halkı kışkırtmaya yönelik suçlarından dolayı Van'a,³⁸ Kayseri'de Ermeni milletinden İstanbullu oğlu Eci Boğos isimli gayrimüslim de *ayınlerine mugâyir harekât-ı nâ-marzîyye* cesaret etmekte olduğundan ıslâh-ı nefis edinceye kadar Samsun'a sürgün edilmişlerdir.³⁹ Daha sonra hükmün üzerine yazılan şerhde, Eci Boğos isimli gayrimüslimin, yaklaşık iki yıl dört ay sonra serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁰

2. Ekonomik Kaynaklı Suçlar

Belgelerde en çok görülen bir diğer suç türü ise, ekonomik kaynaklı suçlardır. Bunlar; rüşvet almak, rüşvet vermek, zimmete para geçirmek, vergi usulsüzlüğü, dolandırıcılık gibi suçlardır. Örneğin; Ankara mutasarrıfı İsmet Paşa ve Tokat nâibine; Ankara sancağında bulunan Yabanâbâd kazası ahâlisinin 1842 senesi vergilerinin bir kısmının zimmetinde kalması nedeniyle hapse atılan Yabanâbâd müdürü Mustafa'nın zimmetine geçirmiş olduğu verginin tamamen tahsil edildikten sonra altı ay müddetle Tokat'a sürgün edilmesi hususunda hüküm verilmiştir.⁴¹ İncelenen belgeden, Osmanlı Devleti'nin alacağını tahsil ettikten sonra sürgün cezasını gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Benzer bir örnek Balkan coğrafyasında yaşanmıştır. Vidin müşiri Hüseyin Paşa ve Ruscuk nâibine gönderilen hükümde, Samakov muhassıllığı sınırlarında bulunan İvrace

³⁴ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 98, hk. 3, Evâsıt-ı Safer 1259/13-22 Mart 1843.

³⁵ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 104, hk. 2, Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1259/11-20 Nisan 1843.

³⁶ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 84, hk. 1, Selh-i Şevval 1258.

³⁷ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 105, hk. 1, Evâhir-i Rebi'ü'l-evvel 1259/21-30 Nisan 1843.

³⁸ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 117, hk. 1, Evâhir-i Ramazan 1259/15-24 Ekim 1843; s. 125, hk. 3, Evâil-i Zilhicce 1259/23 Aralık 1843-2 Ocak 1844.

³⁹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 98, hk. 2, Evâsıt-ı Safer 1259/13-22 Mart 1843.

⁴⁰ "Sûr-i hümâyûnda itlâkiçün emr-i âli yazılmışdır. Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1261" BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 98, hk. 2.

⁴¹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 113, hk. 2, Evâsıt-ı Receb 1259/7-16 Ağustos 1843.

kazasının önceki muhassıl vekili Ali ile sandık eminleri Mustafa ve Hasan'ın, hazine malını zimmetlerine geçirdikleri tespit edilmiştir. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'deki muhakemelerinde söz konusu mallar tamamen tahsil edildikten sonra zikredilen kişilerin altışar ay müddetle mübaşir gözetimiyle Rusçuk'a sürgün edilmişlerdir.⁴²

Yine bir başka hükümde; Kalecik kazası eski müdürü Hacı Mustafa'nın, zimmetine para geçirmesinden dolayı, bir sene müddetle Amasya'ya sürgün edilmesi ve zimmetindeki devlet malının da tahsil edilmesi için Ankara mutasarrıfı İsmet Paşa ve Amasya nâ'ibine emir verilmiştir.⁴³

Ekonomik kaynaklı bir başka sürgün nedeni suç ise rüşvet almaktır. Karahisâr-ı Şarki ahalisinden Hacı Süleyman, sahte mektupla şaphane müdürlüğünü ele geçirme isteği ve memleketin düzeninin bozulmasına yol açacak davranışlarından dolayı sürgün edilmiştir. Hacı Süleyman ile suç ortaklığı yapan Kethüdân Ahmet ve Aleksan isimli kişilerin yapılan sorgulama sonucunda rüşvet aldıkları tespit edilmiş ve aldıkları rüşvetin iade edilmesinden sonra sarraf taifesinden Aleksan'ın bir yıl süreyle Edirne'ye, Kethüdân Ahmet'in de altı ay müddetle Tekfurdağı'na sürgün edilmesine karar verilmiştir.⁴⁴ Hükmün üzerindeki şerhde görüldüğü üzere, Aleksan'ın serbest bırakılması için emr-i âlî yazıldığı ifade edilmiştir.⁴⁵ İncelenen belgeden, Aleksan isimli kişinin, sürgün süresinin dolmamasına rağmen yaklaşık on ay sonra serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır.

3. Devletin Düzenini Bozmak

Devlet işlerinin aksamasına sebep olmak, memleketin düzenini bozmak, yasadışı hareket etmek, fesatlık, ihtilale sebep olmak, haddini aşmak, yalan haberler yaymak, rüşvet, görevi kötüye kullanmak, resmi belgede sahtecilik ve değişiklik yapmak, halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek, halkı kanunlara uymamaya teşvik etmek, emirlere karşı gelmek, altın-gümüş nizamını bozmak, yasaklanmış altın alıp satmak gibi suçlar devlet düzenine karşı işlenen suçlar arasında değerlendirilmiştir.⁴⁶

Belgelerden, halkı isyana teşvik eden, asayiş ihlal eden ve halkın huzurunu bozan kişilere sürgün cezasının uygulandığı anlaşılmaktadır. Mesela; 1843 senesi Temmuz ayı ortalarında, Trabzon eyaleti sınırlarında bulunan Of kazasının eski müftüsü Hacı İsmail, memleketi karıştırmaya yönelik bazı uygunsuz hareketlerde bulunmuş. Bunun üzerine Trabzon valisi Abdullah Paşa ve Amasya naibine adı geçen kişinin Amasya'ya sürgün edilmesi için emir verilmiştir.⁴⁷

Diyarbakır eyaleti müşiri İsmail Paşa ve Aydın naibine 1843 yılında gönderilen bir hükümde, İstabl-ı âmire⁴⁸ rütbelilerinden ve Diyarbakır ileri gelenlerinden Şeyh zade Mehmet Bey, halkı tahrikle fitne ve kargaşalık çıkararak memleketin düzeninin bozulmasına sebep olacak davranışlara teşebbüs suçundan dolayı, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'deki muhakemesi sonunda mübaşir gözetimiyle Aydın'a sürgün edilmiştir.⁴⁹ Daha sonra Şeyh zade Mehmet Bey'in, İstanbul'a gelmemesi şartıyla yaklaşık on ay sonra serbest bırakıldığı

⁴² BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 91, hk. 2, Evâil-i Zilkâde 1258/4-13 Aralık 1842.

⁴³ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 124, hk. 2, Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1259/30 Mayıs-9 Haziran 1843.

⁴⁴ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 123, hk. 2, Evâhir-i Şevval 1259/14-23 Kasım 1843.

⁴⁵ "Yalnız mersûm Aleksan'ın itlâkiçün emr-i âlî yazılmışdır. Evâhir-i Receb 1260" BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 123, hk. 2.

⁴⁶ Kavaklı, agt, s. 611.

⁴⁷ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 114, hk. 3, Evâsıt-ı Receb 1259/7-16 Ağustos 1843.

⁴⁸ İstabl-ı âmire: Kapıcı başlıktan yukarı mîrû'l ümerâlıktan aşağı mülkiye rütbesi. bkz. Şemseddin Sami, age., s. 92.

⁴⁹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 119, hk. 2, Evâhir-i Ramazan 1259/15-24 Ekim 1843.

anlaşılmaktadır.⁵⁰

Benzer bir başka uygulama da, Sivas mutasarrıfı Said Paşa ve Ankara naibine gönderilen bir hükümde konu edilmektedir. Bu hükme göre Sivas'a bağlı Brastik köyü halkından ve Katolik milletinden İspir oğlu Agop, Değirmenci oğlu Evanis ve Çifger oğlu Simon isimli şahıslar, halkı kışkırtmaya yönelik hareketleri sebebiyle daha önceden uyarılmışlar ancak bu uyarıları dikkate almayarak aynı suçları işlemeye devam etmişler ve bu sebepten ıslâh-ı nefis oluncaya kadar mübaşir gözetimiyle Ankara'ya sürgün edilmişlerdir. Adı geçen şahıslar, 17-26 Ağustos 1843 tarihinde yaklaşık 9 ay süre sonunda serbest bırakılmışlardır.⁵¹ Yine Ermeni milletinden İstanbullu oğlu Eci Boğos isimli gayrimüslim uygunsuz davranışları nedeniyle ıslâh-ı nefis edinceye kadar Samsun'a sürgün edilmiştir. Eci Boğos, yaklaşık iki yıl dört ay süre sonunda serbest bırakılmıştır.⁵²

Girit müşiri Mustafa Naili Paşa ve naibine gönderilen bir başka hükümde; Girit halkından Ağa zade Şakir ve Kasım Ağa damadı Mehmed isimli şahısların kanuna aykırı davranışları ve halkı kışkırtmaya çalışmalarından dolayı, sürgün edilmişlerdir.⁵³

Resmi belgede sahtecilik ve değişiklik yapan kişilere de sürgün cezasının uygulandığı görülmektedir. Örneğin; Haleb halkından olup İstanbul'da bulunan Bekir isimli şahsın, sahte evrak düzenleme suçundan dolayı, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'deki muhakemesi sonucunda bir daha İstanbul'a ayak basmamak şartıyla Haleb'e sürgüne gönderilmiştir.⁵⁴ Yine Dîvân-i de'âvî nâzırı Tahir Selam Bey ve Bolu naibine yazılan belgede, kuyumcu Evanis oğlu Felbos, tüccar el-Hâc Mehmed Emin'den sekiz bin altmış dokuz guruş alacağı için dava açmıştır. Mahkemede görülen davada el-Hâc Mehmed Emin'in, Balatlı Haçi Evanis isimli zimmî ile sahte evrak düzenledikleri tespit edilmiştir. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'deki muhakemeleri sonunda el-Hâc Mehmet Emin'in bir sene süreyle Bolu'ya, Balatlı Haçi Evanis'in de Ankara'ya sürgün edilmeleri konusunda hüküm verilmiştir.⁵⁵

4. Hırsızlık

Hükümlerde görülen bir diğer sürgün gerekçesi ise, hırsızlıktır. Mesela; 1842 senesi Aralık ayı ortalarında gönderilen bir hükümde, Bahçıvan taifesinden Marko oğlu Hristo isimli zimmînin evinde kaldıkları Ramazan-ı Şerifin altıncı Pazartesi gecesi yine aynı taifeden olan Dimo oğlu Petre ile Mito oğlu Kasti'nin, Hristo'nun belinde bağlı kuşağı içindeki dört yüz guruşunu çalmışlardır. Bunun üzerine dava mahkemede görülüp paranın iade edilmesinden sonra hırsızların, birer sene müddetle Selanik'e sürgün edilmeleri hususunda dîvân-i de'âvî nâzırı Mehmet Nafi ve Selanik naibine emir gönderilmiştir.⁵⁶

⁵⁰ "Der-Sa'âdet'e gelmemek şartıyla 'afv ve itlâkiçün emr-i âli yazılmışdır. Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1260" A. DVNS. NEFY. D., nr. 1, s. 119, hk. 2.

⁵¹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 89, hk. 1, Evâhir-i Zilkade 1258/24 Aralık 1842-3 Ocak 1843.

⁵² BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 98, hk. 2, Evâsıt-ı Safer 1259/13-22 Mart 1843.

⁵³ "...Girid ceziresi ahâlîsinden Ağa Zâde Şakir ve Kasım Ağa damadı Mehmed nâm şahıslar kendü hallerinde olmayub ifsâd-ı ahâlîyi mûcib harekât-ı reddiyyeye ibtidârları cihetiyle merkûmânın li-ecli'-te'dîb bir mahalle nefy ve nefy ve tagrîb olunmaları husûsu..." BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 92, hk. 1, Evâhir-i Ramazan 1258/26 Ekim-5 Kasım 1842.

⁵⁴ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 88, hk. 3, Evâsıt-ı Zilkâde 1258/14-23 Aralık 1842.

⁵⁵ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 116, hk. 2, Evâhir-i Receb 1259/17-26 Ağustos 1843.

⁵⁶ "...Bağcıvan tâifesinden Hristo veled-i Marko nâm zimmînin Der-Sa'âdet'imde Koca Mustafa civarında Ağacıları nâm mahallde kâ'in bostanı derununda mütemekkin olduğu odasında geçen Ramazan-ı Şerifin altıncı pazartesi gecesi yine tâife-i mersûmeden ve Manastır kazâsına tabi' Tebe karyesi re'âyâsından Petre veled-i Dimo ve Kasti veled-i Mito nâm zimmîler gelüb beytütet eylediklerinde mersûm Hristo'nun belinde bağlı kuşağı içinde olan dört yüz guruş nakdini bi-ğayr-i hakkın bi'l-ma'iyye ğasben ahz eylemiş oldukları huzûr-ı şer'de hîn-i terâfu'larında ikrâr ve i'tirâflarıyla sâbit olarak meblağ-ı mezbûr bi'l-istirdâd mersûm Hristo'ya teslim kılınmış

5. Diğer Sebepler

Araştırmaya konu olan bazı belgelerde de sürgün sebepleri tam olarak belirtilmeyip, kapalı bir ifade kullanılmıştır. Bu ifadeler; *bazı uygunsuz hareket, hilâf-ı rızâ hareket*,⁵⁷ *hilâf-ı rızâ-yı âlî harekete ictisâr*⁵⁸ en çok kullanılan ifadeler olarak görülmektedir. Örneğin; Van kazâsı müftüsü olan el-Hâc Akif, *hilâf-ı rızâ* hareketi sebebiyle Divriği'ye sürgün edilmiştir.⁵⁹ Küfeci esnafı Yiğitbaşı Yahudi Mordehay, bazı uygunsuz davranışlarından dolayı mübaşir gözetiminde Selanik'e sürülmüştür.⁶⁰ Şehzade medresesinde eğitim gören Hasan, Süleymaniye'de Çifteler medresesinde eğitim gören Filibeli Çömezi Halil ve Sultan Mehmet'te Tetimme-i Rabia medresesinde eğitim gören Mihaliçli Mehmet isimli öğrenciler, uygunsuz davranışları nedeniyle Kütahya'ya sürgüne gönderilmişlerdir.⁶¹

Yine Edirne müderrislerinden ve Filibe civarından olan İzzet Beğ, bazı uygunsuz davranışları dolayısıyla Filibe'ye ayak basmamak şartıyla Bursa'ya sürgün edilmiştir. Ancak İzzet Beğ hakkında söylenen suçlamaların iftira olmasının anlaşılmasıyla serbest bırakılmasına dair karar verilmiştir.⁶² Buna benzer bir başka belge “mugâyir-i rızâ harekât-ı nâ-becâ” (uygunsuz) hareketlerinden dolayı Filibe kazasının eski naibi Mehmed Lütfullah'ın Karahisâr-ı Sâhib'e sürgün edilmesi örnek olarak gösterilebilir. Mehmed Lütfullah, yaklaşık dört ay sonra da affedilerek serbest bırakılmıştır.⁶³

Berber esnafından Acem oğlu Ohannes de doktor olmadığı halde doktorluk yaptığı ve bazı hastalara zarar vermesinden dolayı hapsedilmiştir. Daha sonra bu hareketlere teşebbüs etmemesi şartıyla tahliye edilmiş ise de davranışlarında ısrar etmesi üzerine İstanbul'a gelmemesi şartıyla memleketi Van'a sürgün edilmiştir.⁶⁴

Belgelerde, yukarıda bahsedilenlerle birlikte çeşitli sebeplerden dolayı sürgün cezalarının verildiği istatistikî bilgiler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2. Sürgün Hükümlerine Göre Ceza Sebeplerinin Analitik Dağılımı

Nefyin Sebepleri	Hükümün Âdeti
Uygunsuz hareketlerde bulunmak	16
Dine karşı işlenen suçlar	15
Sebebi belli olmayan sürgünler	10
Karışıklık çıkartmak	8
Cezasını çektiği yerden firar etmek	4
Zimmetine para geçirmek	4
Fitne ve fesad çıkartma	3

olduğu İstanbul Bab-ı Mahkemesi tarafından i'lâm olunmuş...” BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 84, hk. 3, Evâil-i Zilkâde 1258/4-13 Aralık 1842.

⁵⁷ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 74, hk. 4; s. 76, hk. 1; s. 78, hk. 1.

⁵⁸ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 130, hk. 4.

⁵⁹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 123, hk. 3, Evâil-i Zilkâde 1259/23 Kasım 1843-2 Ocak 1844.

⁶⁰ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 76, hk. 3, Evâhir-i Şaban 1258/27 Eylül-6 Ekim 1842.

⁶¹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 104, hk. 3, Evâhir-i Safer 1259/23 Mart-2 Nisan 1843.

⁶² BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 96, hk. 2, Evâil-i Muharrem 1259/1-10 Şubat 1843.

⁶³ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 96, hk. 1, Evâil-i Muharrem 1259/1-10 Şubat 1843.

⁶⁴ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 88, hk. 5, Evâsıt-ı Zilkade 1258/14-23 Aralık 1842.

Sahte Senet düzenlemek	3
Hırsızlık	1
Rüşvet	1
Vergi vermemek	1
Toplam	66

Sürgün Yerleri

İncelenen hükümlerden Osmanlı topraklarında farklı yerlerin sürgünler için menfa olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Belgelerde geçen sürgün yerleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3. Sürgün Hükümlerine Göre Nefy Yerleri ve Hüküm Sayıları

Nefy Yerleri	Hüküm Sayısı
Bursa	6
Ankara	5
Van	5
Trabzon	4
Tekfurdağı (Tekirdağ)	3
Gelibolu	2
Amasya	2
Edirne	2
Kütahya	2
Divriği	2
Konya	2
Selanik	2
Sis	2
Hanya	2
Aynaroz	2
Karahisâr-ı Sâhib (Afyonkarahisar)	2
Palu, Isparta, Ermenek, Alaiye (Alanya), Haleb, Sayda, Mısır, Ruscuk, Samsun, Muş, Kayseri, Varna, Rodos, Bolu, Tokat, Adana, Aydın, Sivas, Karahisâr-ı Şarkî (Erzurum), Tamzara, Zeytun(Maraş), Eğin, Zağferanbolu, Kal'a-i Sultaniye(Çanakkale), Yenişehir-i Fenar.	1'er

Sürgün cezası için kullanılan yerlere bakıldığında, Selanik'ten Samsun'a, Rodos'tan Trabzon'a kadar mevcut Osmanlı coğrafyasının değişik yerlerine suçluların sürgün edildikleri görülmektedir. Ankara, Bursa, Van, Trabzon ve Tekfurdağı'nın en çok tercih edilen sürgün yerleri olduğu yukarıda verilen tabloda görülmektedir.

Defterin incelenen kısmında, iki nefy hükmünde sürgün yeri tespit edilememiştir. Evâsıt-ı

Rebi'ü'l-evvel 1259 tarihli hükümde, İstanköy adasında yaşayan Seyyid Osman'ın bazı uygunsuz davranışlarından halkın rahatsız olması üzerine, İstanköy adasına ayak basmamak şartıyla memleketine veya başka bir yere sürgün edilmesi için emir verilmiştir.⁶⁵

Sürgün olunan suçluların, bazı sebeplerle daha sonra sürgün yerlerinin değiştirildiği de görülmektedir. Sürgün yeri genellikle suçun niteliğine, suçlunun devlet hizmetindeki makam ve mevkiine veya statüsüne göre değiştirilmektedir. Suçluların kaçabilme riskini azaltmak ve onları kontrol altında tutabilmek için genellikle Bozcaada, Midilli, Sakız, Girit, Rodos ve Kıbrıs gibi Akdeniz adaları ile Trabzon, Sinop gibi sahil kaleleri sürgün yeri olarak seçilmektedir. Merkeze hayli uzak olan Kuzey Afrika ve Arap coğrafyasından çeşitli yerleşim birimleri de sürgün yeri olarak tercih edilmektedir. Buna karşılık suçu nispeten hafif görülen eski sadrazam ve ilmiye sınıfı yöneticilerinin Malkara, Dimetoka gibi İstanbul'a yakın yerler ile Bursa, İzmir, Kütahya gibi merkeze yakın Anadolu şehirlerine sürüldükleri de görülmektedir.⁶⁶

İncelenen belgelerde, 4 hüküm menfa değişikliğini içermektedir. Mesela; Maraşlı Osman Paşa, daha önce "*inhilâl-i şîrâze-i nizâm-ı memleketi mûcib harekete 'ibtidâr etmek*" memleketin nizamını bozmak suçundan Bozok'a sürgün edilse de daha uzak bir yer olan (*mahall-i ba'ide*) Trabzon'a gönderilmesi emri verilmiştir.⁶⁷ Trabzon'da ikamet etmesi emredilen Maraşlı Osman Paşa'nın daha sonra sürgün yeri Bursa olarak değiştirilmiştir.⁶⁸ Maraşlı Osman Paşa, 23 Aralık 1843-2 Ocak 1844 tarihinde de padişah tarafından affedilmiştir.⁶⁹

Yine kanuna aykırı suçları yüzünden Amasya'ya sürgün edilen Hacı İsmail'in, yaşlı ve ihtiyar olmasından dolayı Trabzon valisine münasip bir yerde ikamet ettirmesi hususunda hüküm verilmiştir.⁷⁰ Bursa müderrislerinden olup, bazı suçlarından dolayı Kütahya'ya sürgün edilen Damat Raşit zade Mehmed Raif'in de aile ve çocuklarına merhameten sürgün yerinin Bursa olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.⁷¹

Sürgün Cezası Alan Kişilerin Serbest Bırakılma Nedenleri

Serbest bırakılma hükümlerinde, "...iyâl ve evlâdları bu tarafda dûcâr-ı ızdırâb ve sefâlet ve bi'l-vücûh şâyân-ı rahm ve şefkat olduklarından bahisle hâllerine merhameten 'afv ve utlâklarına müsâ'ade-i 'alîyem erzân kılınması bâ-'arz-ı-hâl niyaz ve istid'â olunmuş...",⁷² "...bir sene müddetle menfiyyen Niğde'de meks ve ikâmet itdirilmiş olan Numan'ın müddet-i nefyi münkazî ve kendüsi dahi karîn-i terbiye olmuş olduğundan merhameten 'afv ve utlâkına müsâ'ade-i..."⁷³ ve "...mûmâ-ileyhin nefyi bir seneyi mütecaviz olarak islâh-ı nefis itmiş olmasıyla merhameten 'afv ve utlâkı irâde-i seniyye-i şâhâneme menût idüği Meclis-i Vâlâ-yı

⁶⁵ "...İsparta sancağında kâ'in Yalvaç Karaağaç kazası ahâlisinden olup bir müddetden beru İstanköy ceziresinde mütevattın olan Seyyid Osman kendü haliyle meşgul olmayub mukaddem ve muahhar bazı harekât-ı nâ-marziyye ibtidârî vukû'una mebnî bi'l-cümle ahâli kendüsünden selb-i emniyet itmiş olduklarından merkûmun fi-mâ-ba'd cezire-i mezbûreye ayak basmamak şartıyla vatan-ı aslisine veyahud mahall-i âhara..." BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 124, hk. 3, Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1259/11-20 Nisan 1843.

⁶⁶ Köksal, agm, s. 288.

⁶⁷ "...bundan akdem celâdet-rîz-i sünûh ve sūdûr olan emr ve fermân-ı hümâyûnum mücebince Bozok'a nefy ve iclâ olunmuş ise de Mar'aş eyâleti zikr olunan Bozok'a karîb ve civâr olmak mülâbesesiyle paşa-yı mûmâ-ileyhin ol tarafda ikâmeti mahzûrdan sâlîm olmayacağından Trabzon misillü bir mahall-i ba'ide tebdil-i menfâsi husûsu..." BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 79, hk. 2, Evâhir-i Ramazan 1258/26 Ekim-5 Kasım 1842.

⁶⁸ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 114, hk. 2, Evâsıt-ı Receb 1259/7-16 Ağustos 1843.

⁶⁹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 125, hk. 4.

⁷⁰ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 123, hk. 1, Evâsıt-ı Şevval 1259/4 -13 Kasım 1843.

⁷¹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 112, hk. 1, Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1259/29 Haziran-8 Temmuz 1843.

⁷² BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 74, hk. 5.

⁷³ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 86, hk. 5.

mezkürden bâ-mazbata ifade ve inbâ olunmaktan nâşî inayet-rîz-i sünûh ve sūdûr olan..."⁷⁴ gibi klişe ifadeler kullanılmıştır.

Belgelere göre genellikle suçlular, sürgün yerlerinde geçirdikleri sıkıntılar, terbiye olmaları, sürgün sürelerinin dolması, ailelerinin memleketlerinde maddi ve manevi anlamda sefil ve perişan bir durumda olması gibi sebeplerden dolayı affedilerek serbest bırakılmışlardır.

Örneğin; hilâf-ı rızâ hareketinden dolayı, Tire'ye sürgün edilen Eğrigöz kazâsı Sandık Emîni Ahmed, kendisinin sürgün yerinde ailesinin de memleketlerinde maddi ve manevi anlamda sefil ve perişan bir durumda olmalarından dolayı merhameten affedilmiştir.⁷⁵ Yine Bozcaada'ya sürgün edilmiş olan Emin Yazıcı Beğ, ailesinin zor durumda olmasından dolayı tahliyesini talep etmiştir. Bunun üzerine adı geçen kişinin, sürgünde bulunduğu yedi ay boyunca da terbiye olduğundan dolayı, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'deki muhakemesi sonunda serbest bırakılması hususunda karar verilmiştir.⁷⁶

Bunların yanı sıra, "*eyyâm-ı mübârekeye*" yani mübarek günlere hürmeten, af edilenler de mevcuttur. Örneğin; Kara Sarıklı Mehmed adlı şahıs, uygunsuz davranışlarından dolayı İstanbul'a ayak basmamak şartıyla Kastamonu'ya sürgün edilmiştir. Daha sonra adı geçen şahsın pişman olduğu ve mübarek ramazan ayına hürmeten de affedildiği belirtilmiştir. İncelenen belgeden memleketlerine ayak basmamak şartıyla af edilenlerin de olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁷

Yine Bahr-i Sefid boğazı eski muhafızı ve Biga sancağı mutasarrıfı olup Manisa'da ikamet eden el-Hâc İbrahim Halil Paşa ve Manisa naibine gönderilen bir hükümde; Hacı İbrahim Paşa'nın Ramazan ayına hürmeten affedildiği ve serbest bırakıldığı hususunda karar verilmiştir.⁷⁸ Sürgün cezasına maruz kalan suçluların "*ıslâh-ı nefis*" olub bir daha suç işlemeyeceklerine dair söz vermeleri de serbest bırakılma nedeni olmuştur.

Hükümlerde geçen "*ıslâh-ı nefis olma, mütenebbih olma*"⁷⁹ gibi ifadeler, suçlunun çektiği cezadan ders alıp aklını başına topladığını göstermektedir. Mesela; Karamürsel ahâlisinden olub daha önce vergi ödememesi üzerine Kastamonu'ya sürgün edilen Ohannes adlı kişinin, çektiği ceza sonucunda ıslah olması üzerine, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'deki muhakemesi sonunda bu tür suçları bir daha işlememek şartıyla merhameten affedildiğine dair karar verilmiştir.⁸⁰ Bir başka hükümde; bazı kanuna aykırı davranışları nedeniyle Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye kararı üzerine önce Kıbrıs'a sonra İçil'e sürgüne gönderilen kapucu başı Ahmed Yusuf'un, ıslah olması üzerine bundan sonra uygunsuz davranışlarda bulunmamak

⁷⁴ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 111, hk. 2.

⁷⁵ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 87, hk. 2, Evâil-i Zilkâde 1258/4-13 Aralık 1842.

⁷⁶ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 78, hk. 2, Evâil-i Ramazan 1258/6-15 Ekim 1842. Benzer örnekler için bkz., A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 93, hk. 3.; s. 96, hk. 3.; s. 97, hk. 4.; s. 106, hk. 4.; s. 108, hk. 3.; s. 108, hk. 5.; s. 110, hk. 3.; s. 111, hk. 1.; s. 111, hk. 2.; s. 114, hk. 1.; s. 120, hk. 3.; s. 125, hk. 2.

⁷⁷ "...Kara Sarıklı Mehmed hilâf-ı rızâ hareketine mebnî şeref-rîz-i sūdûr iden fermân-ı 'âli mücebince Kastamonu'ya nefy ve iclâ olunmuş ve ba'dehû 'afv ve itlâkı inhâ ve istirhâm olunmuş olduğundan Der-Sa'âdet'e ayak basmamak üzre bâ-işâret-i Şeyhü'l-'İslâm elli altı Muharremi târihiyle emr-i şerîfim sâdır olmuş ise de merkûmun nefy târihinden beru müddet-i medîde olarak ef'âl-i sâbıkasına nâdim ve pişman olmuş ve fi-mâ-ba'd ol makûle hilâf-ı rızâ hareketde bulunmamağa azm-i cezm eylemiş olduğundan gayri ve kendisine kemâl bir pişmanlık gelmiş olduğundan bahisle eyyâm-ı mübârekeye hürmeten ve merkûmun hâline merhameten 'afv ve itlâkı bâbında emr-i şerîfim sūdûru bâ-ma'rûzât inhâ olunmuş olmakdan nâşî merkûm Der-Sa'âdet'ime ayak basmamak şartıyla itlâk olunmuş..." BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 78, hk. 1, Evâsıt-ı Ramazan 1258/16-25 Ekim 1842.

⁷⁸ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 78, hk. 3, Evâil-i Ramazan 1258/6-15 Ekim 1842.

⁷⁹ Mütenebbih: Bir ihtar ve nasihat veya vakadan ders alıp aklını başına toplamak; bkz., Sami, age., s. 992.

⁸⁰ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 85, hk. 1, Evâil-i Zilkâde 1258/4-13 Aralık 1842.

şartıyla ailesine de merhameten affedilip serbest bırakılması kararlaştırılmıştır.⁸¹

Bütün bu bilgilerden görüldüğü üzere suçlunun sürgün yerinde geçirdiği sıkıntılar, âilesinin de memleketinde sefalet çekmesi gibi karşılaşılan zorluklar, suçluların “*ıslâh-ı nefis*” etmelerini sağlıyordu.

Sürgün Cezasının Süresi

1 Numaralı Nefy ve Kısas Defteri’ndeki incelenen sürgün hükümlerinde, işlenen suçun derecesine ve suçlunun durumuna göre farklı sürgün süreleri uygulanmıştır. Bazı hükümlerde ise süreden hiç bahsedilmemiştir. Bunun yerine “*ıslâh-ı nefis edinceye değin*” ifadesi kullanılmıştır. Örneğin; Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1259 tarihli hükümde, Katolik milletinden olub Beyoğlu’nda yaşayan Osep kızı Karyanet, gayr-i meşru davranışları nedeniyle *ıslâh-ı nefis* oluncaya kadar Trabzon’a sürgün edilmiştir. Adı geçen kişinin, Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1260 tarihinde serbest bırakıldığı hükmün üzerinde yer alan şerhden tespit edilebilmektedir. İncelenen hüküm ve şerhin tarihine bakıldığı zaman suçlunun, bir yıl sonra serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır.⁸²

Yapılan tespitlere göre, 2 adet hüküm de süresizdir (müebbed). Ancak, daha sonra hükümlerin üzerine yazılan şerhlerin tarihlerinden müebbed sürgün cezalarının kaldırıldığı anlaşılmaktadır.⁸³

Daha önceden çalışılmış olan 4 Numaralı Nefy ve İtlak Defterinde müebbed sürgün cezası dışında en uzun süreli sürgün cezası 10 yıl, en kısa süreli sürgün cezası 3 ay,⁸⁴ 5 Numaralı Nefy ve İtlak Defterinde ise müebbed sürgün cezası dışında en uzun süreli sürgün cezası 15 yıl, en kısa süreli sürgün cezası ise 3 ay olarak tespit edilmiştir.⁸⁵

Araştırmaya konu olan 71 adet belgenin 16 tanesinde sürgün süresi tespit edilememiştir. 39 adet belgede, ceza süresinin genellikle bir yıl ve bir yıldan daha az bir süreyi kapsadığı görülmektedir. Müebbed sürgün cezaları dışında en uzun süreli sürgün cezası 3 yıl 11 ay, en kısa süreli sürgün cezası ise 3 aydır.

Sonuç

Osmanlı Devleti’nde Örfî Hukuk’a göre verilen cezalardan birisi de çok ağır bir yaptırımı olan sürgün cezaları olmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Nefy ve Kısas Defterleri, A. (DVNS. NEFY. D) Kataloğu’na kayıtlı 5 adet Nefy ve Kısas Defteri (H. 1256-1279 / M. 1840-1863) bulunmaktadır. Bu defterlerde sürgün cezası ile

⁸¹ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 111, hk. 1, Evâil-i Cemâziye’l-âhir 1259/29 Haziran-8 Temmuz 1843.; Benzer örnekler için bkz., s. 74, hk. 3; s. 86, hk. 4; s. 93, hk. 4; s. 97, hk. 2; s. 108, hk. 1; s. 111, hk. 2; s. 113, hk. 1.

⁸² “...Katolik milletinden Beyoğlu’nda mütemekkin Karyanet bint-i Osep nâm nasraniyye ırz ve edebiyile mukayyed olmayub mugâyir-i ayin ve mezheb ve mugâyir-i tavr-ı edeb harekât-ı şeni’aden ferağat itmemiş olduğundan te’ dîb ve terbiyesi lâzım gelmiş idüğü beyânıyla mersûmenin ıslâh-ı nefis idinceye değin tarafından me’ mûr ma’ rifetiyle li’ ecli’t-te’ dîb Trabzon’a nefy ve iclâ olunması...” BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 106, hk. 5, Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1259/11-20 Mayıs 1843.

⁸³ BOA, A. DVNS. NEFY. d., nr. 1, s. 94, hk. 1, Evâhir-i Zilhicce 1258 (23 Ocak-2 Şubat 1843) tarihli belgede, Kirilos isimli gayrimüslim, uygunsuz davranışları sebebiyle Aynaroz adasındaki Ayapavli manastırına sürgün edilmiştir. Daha sonra Aynaroz adasındaki Ayapavli manastırından firar etmesi üzerine tutuklanıp Mısır’daki Tur-i Sina manastırına müebbed olarak hapsedilmiştir. Adı geçen kişi, Evâil-i Cemâziye’l-âhir 1261 (7-16 Haziran 1845) tarihinde, yaklaşık 2 yıl 6 ay sonra affedilmiştir. Bir diğer müebbed sürgün cezası için bkz., s. 95, hk. 4, Evâhir-i Zilhicce 1258 (23 Ocak-2 Şubat 1843).

⁸⁴ Ömer Kılıç, “4 Numaralı Nefy Ve İtlak Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010, s. 23.

⁸⁵ Harun Çoban, “5 Numaralı Nefy Ve İtlak Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010, s. 25.

İlgili yer alan kayıtlarda, olayın geçtiği yer, sürgüne gönderilme sebepleri, suçlunun cezalandırıldığı yer, suçluyu götürecekt görevli, suçlunun cezalandırıldığı ve serbest bırakıldığı tarih ve tahliye edilme sebebi tespit edilmektedir.

İncelenen belgeler ışığında sürgün cezasının; Osmanlı Devleti tebaasından olan müslim, gayrimüslim herkese herhangi bir ayırım gözetmeden uygulandığı anlaşılmaktadır. Kanuna aykırı davranışlar sergilemek, toplumun huzur ve güvenliğini bozmak, dine aykırı davranışlar sergilemek, fitne ve fesada sebep olmak, rüşvet almak, vergi vermemek, zimmetine para geçirmek gibi suçlar nedeniyle sürgünler gerçekleştirilmiştir.

İncelenen sürgün hükümlerinde, işlenen suçun derecesine ve suçlunun durumuna göre farklı sürgün süreleri uygulanmıştır. Sürgün hükümlerinde müebbed dışında en uzun süreli sürgün cezası 3 yıl 11 ay, en kısa süreli sürgün cezası ise 3 ay olmakla birlikte genellikle bu sürenin bir yıl ve 3 ay arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Sürgün cezasının uygulanış amacının; ülke içerisinde huzuru sağlamak ve ceza alan kişinin bu suçu tekrar etmemesi ve *"li'ecli't-te'dib"* yani terbiye etmek için olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Sürgün cezası alan kişinin devlete borcu varsa, öncelikle bu borç tahsil edildikten sonra sürgüne gönderilmiştir.

Sürgün cezası alan kişiler daha sonra çeşitli sebep ve şartlarla affedilmişlerdir. Sürgün cezası alan kişiler, ailelerinin memleketlerinde perişan durumda olmaları, ıslah-ı nefis olmaları, sürgün süresi boyunca hasta ve perişan bir vaziyete düşmeleri gibi sebeplerle affedilmişlerdir.

Suçlular, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Selanik'ten Samsun'a, Rodos'tan Trabzon'a kadar farklı yerlere sürgün edilmişlerdir. Sonuç olarak belgelerden suçluların sürgüne gönderilme nedenleri, sürgün hayatlarının nerede, ne zaman başladığı ve ne zaman, ne şekilde sona erdiği tespit edilmektedir.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri****Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Nefy ve Kısâs Defterleri (A. DVNS. NEFY. d), 1 Numaralı Defter: 74/1; 74/2; 74/3; 74/4; 74/5; 76/1; 76/2; 76/3; 76/4; 77/1; 77/2; 78/1; 78/2; 78/3; 79/1; 79/2; 84/1; 84/2; 84/3; 85/1; 85/2; 85/3; 85/4; 85/5; 85/6; 86/1; 86/2; 86/3; 86/4; 86/5; 87/1; 87/2; 87/3; 87/4; 88/1; 88/2; 88/3; 88/4; 88/5; 89/1; 89/2; 91/1; 91/2; 92/1; 92/2; 92/3; 93/3; 93/4; 94/1; 95/1; 95/2; 95/3; 95/4; 96/1; 96/2; 96/3; 97/1; 97/2; 97/3; 97/4; 98/1; 98/2; 98/3; 98/4; 99/1; 99/2; 104/2; 104/3; 105/1; 105/2; 106/1; 106/2; 106/3; 106/4; 106/5; 107/1; 107/2; 107/3; 107/4; 108/1; 108/2; 108/3; 108/4; 108/5; 109/1; 110/2; 110/3; 111/2; 111/3; 112/1; 112/2; 112/3; 112/4; 113/1; 113/2; 113/3; 114/1; 114/2; 114/3; 115/1; 115/2; 115/3; 115/4; 116/2; 116/3; 117/1; 117/2; 117/3; 117/4; 118/1; 118/2; 118/3; 119/1; 119/2; 119/3; 119/4; 120/1; 120/3; 120/4; 122/3; 123/1; 123/2; 123/3; 123/4; 124/1; 124/2; 124/3; 125/1; 125/2; 125/3; 125/4; 128/1; 128/2; 129/1; 129/2; 130/1;

Araştırma ve İncelemeler

ACEHAN, Abdullah, “Osmanlı Devleti’nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 5, Kasım 2008, s. 12-29.

AKYILDIZ, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, Eren Yayınları, İstanbul 1993.

AYDIN, M. Akif, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 478-482.

AYDIN, M. Akif, “Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi”, *Türkler Serisi*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 15-20.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 108, İstanbul 2010.

BAŞOĞLU, Tuncay, “Ta’zîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 198-202.

ÇOBAN, Harun, “5 Numaralı Nefy Ve İtlâk Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 28. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 2011.

GÜNEŞ, Mehmet, “Osmanlı Devleti’nde Sürgün Cezası ve Karahisar-ı Sâhib’e Yapılan Sürgünler (1815-1839)”, *History Studies*, C. 8, S. 1, Mart 2016, s. 49-70.

GÜR, Tekin, “1 Nolu Nefy Ve Kısâs Defteri’nin (1-35. Varaklar) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2005.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yayınları, İstanbul 2005.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2008.

- KAVAKLI, Sibel, “929/A Numaralı Nefy Defteri'nin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2005.
- KILIÇ, Ömer, “4 Numaralı Nefy Ve İtlâk Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010.
- KÖKSAL, Osman, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları”, *OTAM Dergisi*, S. 19, Ankara 2006, s. 283-341.
- MUMCU, Ahmet, “Divan-ı Hümayûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.IX, İstanbul 1994, s.430-432.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.
- SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2017.
- SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 21, Ankara 2006.
- TÜRCAN, Talip, “Sürgün”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010, s. 164-166.
- ULUÇAY, M. Çağatay, “Sürgünler Yeni ve Yakınçağlarda Manisa'ya ve Manisa'dan Sürülenler”, *Belleten*, C. 15, S. 60, Ankara 1951, s. 507-592.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, 10. Baskı, Isparta 2013.